Eduskunnan hallintovaliokunnalle

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ulkomaalaislain ja henkilötietojen käsittelystä maahanmuuttohallinnossa annetun lain muuttamisesta (HE 49/2022 vp)

Suomen Asianajajaliitto (jäljempänä ”Asianajajaliitto”) pitää tärkeänä, että äkilliseen laajamittaiseen maahantulotilanteeseen varaudutaan ennalta. Vuoden 2015 turvapaikanhakijoiden määrän poikkeuksellisen suuri lisääntyminen johti nopeasti toteutettuihin hakijoiden oikeusturvaan liittyneisiin muutoksiin. Näiden muutosten havaittiin johtaneen merkittäviin ongelmiin, joihin Asianajajaliitto yhdessä kansalaisjärjestöjen kanssa kiinnitti huomiota mainittuja muutoksia koskevasta esityksestä lausuessaan. Tämän vuoksi on erittäin tärkeää, että tilanteeseen varaudutaan ennakolta, jotta vältettäisiin aiemmin tehdyt paniikinomaiset lainsäädäntömuutokset.

Aiempien kokemusten vuoksi ei ole erityisen tarpeellista korostaa esityksessä mainituin tavoin laajamittaisen maahantulon oikeuslaitokselle aiheuttamia taloudellisia vaikutuksia. Kaikkien Suomen lainkäyttöpiirissä olevien oikeusturvan takaaminen kuuluu demokraattisen oikeusvaltion ydintoimintoihin myös poikkeustilanteissa, vaikka se kasvattaisikin oikeuslaitokseen kohdistuvaa rasitusta.

Asianajajaliitto haluaa korostaa, että ulkomaalaisten oikeusturvasta ei tule tinkiä vaikka turvapaikanhakijoiden määrä kasvaa yllättäen. Kansainvälistä suojelua hakevien oikeusturvasta on huolehdittava, vaikka turvapaikkatutkintaa ja vastaanottotoimintaa kaikilta osiltaan joudutaan tehostamaan, muokkaamaan tilanteeseen sopivaksi ja kiirehtimään.

On välttämätöntä huolehtia siitä, että niin hakemuksen jättämis- ja rekisteröintitilanteessa kuin myös esimerkiksi säilöönotto- ja kuulemistilanteissa kiinnitetään asianmukaisesti huomiota mahdollisuuteen saada asiantuntevaa pakolaisjuridiikkaan erikoistunutta oikeusapua.

Oikeusturvan tarve korostuu, kun esimerkiksi säilöönotto- ja voimankäyttötilanteissa toimijoina saattavat laajamittaisen maahantulon tilanteessa esityksen mukaan olla muutkin kuin kokeneet ja ammattimaisesti toimivat virkahenkilöt. Käytännön mahdollisuus tulla juridisesti avustetuksi kaikissa hakemuksen jättämistä seuraavissa viranomaistilanteissa tulee turvata, jotta esimerkiksi tarpeettomilta jälkipuinneilta ja mahdollisilta syytöksiltä vältytään ja jotta esityksen tavoite hyvän hallinnon ja perusoikeuksien toteutumisesta sekä hakijoiden oikeusturvasta saavutetaan.

Hakemuksen rekisteröinti- ja kuulemisvaiheessa oikeusavun saatavuuteen tulee kiinnittää erityistä huomiota, mikäli toimijoiksi astuvat Euroopan turvapaikka-asioiden tukiviraston (EASO/EUAA) tukiryhmien suomen kieltä osaamattomat ulkomaiset virkailijat. Moninkertainen väärinymmärryksen vaara hakemuksen jättämisvaiheessa tulee estää ennakolta, jotta emme joudu jatkossa suuren turvapaikkahakijamäärän aiheuttamiin ongelmatilanteisiin. Rekisteröintitietoja merkittiin väärin, kun kuulemisia tehtiin suurissa julkisissa tiloissa ja osin väärän tulkkauksen perusteella ilman asianmukaista pakolaisjuridista neuvontaa ja oikeudellista apua. Edellä mainittuja puutteelliseen menettelyyn liittyviä oikeusvaikutuksia joudutaan korjailemaan yhä vielä vuosien päästäkin oikeusasteissa ja virastossa.

Monikertaisen väärinymmärryksen vaara on myös niissä tilanteissa, joissa EASO:n tukiryhmään kuuluvat ei-suomenkieliset henkilöt suorittavat turvapaikkapuhuttelua tulkkien välityksellä. Kaksinkertaisessa tulkkauksessa on merkittävä riski väärinymmärrykseen puhuttelutilanteessa. Mikäli tukiryhmään kuuluvan on tarkoitus myös suorittaa turvapaikkapuhutteluja, on erityisenä kysymyksenä ratkaistava, millä kielellä turvapaikkapöytäkirja laaditaan. Tässä yhteydessä on huomioitava, täyttääkö tukiryhmän jäsenen suorittama turvapaikkapuhuttelu Suomen perustuslain 17 §:n ja kielilain vaatimukset siitä, mitä kieliä viranomaistoiminnassa voidaan käyttää. Tätä ei hallituksen esityksessä arvioida millään tavoin.

PL 194, FI-00101 Helsinki
PB 194, FI-00101 Helsingfors
Simonkatu 12 B, FI-00100 Helsinki
Simonsgatan 12 B, FI-00100 Helsingfors
puh. +358 (0)9 6866 120
info@asianajajaliitto.fi
info@advokatforbundet.fi
asianajajaliitto.fi
advokatbundet.fi

Toisaalta hallituksen esityksen osalta jää epäselväksi, voivatko EASO:n turvapaikka-asioiden tukiryhmän jäsenet suorittaa turvapaikkapuhutteluita lainkaan.

Vaikka EASO:n turvapaikka-asioiden tukiryhmään kuuluvat eivät luonnoksen mukaan tee itsenäisiä päätöksiä, vaan päätöksen tekisi edelleen maahanmuuttovirasto, on painotettava, että viraston päätöksenteko saattaisi esityksen mukaan jatkossa perustua EASO:n tukiryhmään kuuluvan henkilön tekemään puhutteluun. Tämän vuoksi on välttämätöntä turvata mahdollisuus saada asiantuntevaa, suomalaisen juridiikan osaajan oikeudellista avustamista esimerkiksi juuri puhuttelussa. Riippumaton taho, oikeusavustaja, voi osaltaan puhuttelussa olla yksi tae siitä, että tukiryhmän jäsen noudattaa tehtävässään Suomen lainsäädäntöä, joka ei hänelle välttämättä ole tuttu ja jota viraston virkahenkilö ei voi jatkuvasti käytännön tilanteissa opastaa.

Luonnoksen mukaan maahanmuuttovirasto luovuttaisi tukiryhmän jäsenelle turvapaikanhakijasta hänen perheenjäsenistään sekä tämän hakemuksesta ja siihen annetusta päätöksestä ne tiedot, jotka ovat välttämättömiä esityksessä ehdotettujen lakisääteisten tehtävien suorittamiseksi. Tämä on merkittävä muutos hakijoiden kannalta, sillä lähtökohtana on ollut hakijoiden oikeus yksityisyytensä suojan piiriin kuuluvien seikkojen selvittäminen vain maahanmuuttoviraston virkahenkilöille. Se, että arkaluontoiset turvapaikkaperusteet annetaan yhä laajemman piirin tietoon ja tarkastelun alaiseksi edellyttää varmuutta siitä, että oikeus tietojen salassapitoon ei murru käsittelyn missään vaiheessa oikeudettomasti. Oikeusavustajan mahdollisuus tarkastella tietojen kaikkea käsittelyä on varmistettava asianmukaisesti, jotta epäkohtia voidaan saattaa laillisuusvalvojan tarkasteltavaksi.

Oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen valvontatehtävän suorittaminen edellyttää sitä, että valvonnan kohteesta, esimerkiksi tukiryhmän jäsenen toiminnasta turvapaikkapuhuttelun suorittajana, voidaan tehdä kantelu samalla tavoin kuin maahanmuuttoviraston virkamiehistä. Hallituksen esityksessä on oikeasuuntaisesti todettu, että oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvonta ulottuisi myös Suomessa toimiviin EASO:n turvapaikkaryhmien jäseniin.

Helsingissä 11. päivänä toukokuuta 2022

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO

Niko Jakobsson
Pääsihteeri

Laatija: Marko Marsala, asianajaja